

Dominical

CIÈNCIA
SINCROTRÓ ALBA,
LA LLUM I LA VIDA

▶ 06_07

REPORTATGE
DUES MIRADES
A LA FRONTERA

▶ 02_05

TECNOLOGIA
REBEL·LIÓ A
SILICON VALLEY

▶ 08_09

Els Canyons de la Fou
Viatge al cor del Canigó

-15 anys = GRATUÏT*
*Acompanyat d'un adult.
Fins al 30 d'abril.

www.gorgesdelafou.com
0033 468 391 621

QR code

Map showing the location of the canyons in the Canigó region, with labels for Perpinyà, Argelers, Cerdagne, Ripoll, Vic, Barcelona, Girona, and Figueras.

SUD CANIGÓ
www.sudcanigo.com

CANIGÓ
MONTANA SUDAN
DELLA LIGURE

FOTO PORTADA: LA FITA 523 DE LA FRONTERA ENTRE ESPANYA I FRANÇA ESTÀ SITUADA AL PLA DE LA MUGA, AL TERME MUNICIPAL D'ALBANYÀ (FOTO: CAYETANO MARTÍNEZ)

SUMARI

18 DE MARÇ DE 2018

06_07 REPORTATGE

Sincrotró Alba, la llum i la vida

Situat a Cerdanyola del Vallès, va costar 200 milions d'euros i va entrar en servei el 2012.

08_09 REPORTATGE

Rebel·lió a Silicon Valley

Diversos exdirectius de grans empreses tecnològiques demanen limitar el seu poder.

10_11 ART

La història de l'art que els homes ignoren

La investigadora sud-africana Griselda Pollock remarca el paper de figures femenines.

Dominical

Passeig General Mendoza 2. 17002 GIRONA
Telèfon: 972 20 20 66
dominical.diaridegirona@epi.es

Director Jordi Xargayó	Cap de redacció Alfons Petit	Administrador Fèlix Noguera
----------------------------------	--	---------------------------------------

Dominical 02

Diumenge, 18 de març de 2018

Reportatge

1

TEXT **MATÍAS CROWDER**

Guiats per l'ansia de coneixement o impulsats pel desig d'expressar a través de l'art la fusió d'història i paisatge, camins paral·lels porten Marco Noris i Cayetano Martínez a recórrer les mugues de la mateixa frontera, la del Pirineu a les comarques gironines. Marques frontereres que recorren els seus pics, s'enfonsen en els seus boscos i figuren fins a la més perduda i inexorable cova.

Rastrear les mugues no és tasca fàcil. Per als protagonistes d'aquest reportatge, serà una lluita contra les condicions adverses d'un paisatge únic, el Pirineu gironí, i un camí interior que els canviarà com a persones. Contesa que els submergeix en una veritable aventura rere la seva pista.

A un costat de vells búnquers, al mig de pobles fronterers o enterrades sota la mala herba, la pedra de les fites frontereres, en el pas de les dècades, és testimoni de batalles, del pas de les tropes republicanes que fugien del franquisme, de la història de l'exili de milers de refugiats. La frontera aviat es torna immaterial, carregada de llegendes que es perpetuen en el temps. Marco Noris i Cayetano Martínez recorreran els camins unint mugues i reformulant la realitat de la frontera.

ART A LA FRONTERA

L'experiència serà intensa, físicament dura. Aspror que començaria per l'artista italià resident a Barcelona Marco Noris (Bèrgam, 1971) en la mateixa organització del projecte. No es tracta només de planejar una travessia per la muntanya (d'Andorra a Portbou, en el seu cas), amb els seus problemes d'avituallament, també es tracta de fer possible la creació de 200 petites pintures a l'oli -tècnica que necessita dies d'as-

FOTOS:

1. Cayetano Martínez a la fita fronterera 427, al terme municipal de Lles, a la Cerdanya.
2. La muga 601 és la penúltima de la frontera i es troba a Portbou (amb el nucli urbà al fons).

CAYETANO MARTÍNEZ

3. Marco Noris pintant sobre el terreny durant la seva expedició.

MIQUEL SERRANO JIMÉNEZ

4. Les pintures i els dibuixos que va crear Marco Noris durant el seu recorregut per la frontera, que va exposar al Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera.

MARCO NORIS

secatge-, i fer-ho seguint pautes que no es poden controlar, com el lloc i el moment en el qual pintar-les. Resoldre el transport i el suport, reduir el pes i el volum, limitant al mínim la intervenció de l'exterior, perquè l'experiència no perdés el sentit, serà essencial per a l'inici de l'aventura.

La idea que guia Noris és la continuació d'un treball sobre el tema de la memòria històrica, exili i migracions, en què ja feia servir el paisatge com a escenari i com a frontera, com a lloc de pas entre la realitat física i emocional. Homenatge a la vegada cap als immigrants que van creuar i segueixen creuant fronteres en recerca d'una vida millor o per la mateixa necessitat de sobreviure. Gairebé 300 quilòmetres de frontera és tota una peregrinació des de les altures fins al mar, en què l'artista es converteix en *tabula rasa*.

Ja a la frontera, el ritme de treball és tan intens que Marco Noris necessita combinar la pintura amb el dibuix per aconseguir respectar el calendari que s'ha marcat. El trajecte està programat al detall per les condicions logístiques. L'acompanya Ama-

2

3

4

Dues mirades a la frontera

Cayetano Martínez ha fotografiat i documentat totes les fites de la frontera entre Espanya i França que hi ha a les comarques gironines; Marco Moris ha convertit aquestes marques en el material de base del seu projecte artístic

ranta Amati, guia de muntanya que l'ajuda en la planificació del recorregut, organitzant el calendari i el menjar. Mengen poc, el que poden portar amb ells, fruits secs, pasta i arrossos deshidratats. Dormen a la intempèrie allà on arriben abans que es faci fosc; també fan estada uns dies en un càmping a Puigcerdà, passen unes nits en pensions al Pertús i Portbou i quatre nits en refugis.

Segueixen la línia de frontera, sovint per petits senders o fora d'ells; es creuen amb molt poca gent. Només les espècies d'animals els fan companyia: mufons, marmotes, guineus, cabirols, senglars, cabres, ovelles, vaques... La travessia permet recórrer una gran varietat de terrenys, travessar petits senders, pistes forestals i costes abruptes. Creuen camps, pugnen altes muntanyes i recorren molts boscos, fagedes, pinedes, matolls, rouredes.

La frontera per la qual transcorren està amarada

d'història. La de centenars de milers de persones fugint de la barbàrie feixista, com el patiment als camps de concentració d'Argelers i Ribesaltes. La nena sense cama del monument a la Vajol, la història romana en els seus vestigis al Pertús i Costoja. El final dramàtic de Walter Benjamin a Portbou i les traces de rituals pagans i faules a l'Alt Empordà. Els cants antifeixistes dels supervivents de la Brigada Mixta N.143 a Bourg-Madame, l'emboscada franquista a uns maquis al Pla de Collants. La història de Quico Sabaté i la seva ruta per l'Hostal de la Muga. Els antics oficis, la desaparició de la cultura rural i l'aparició del turisme hivernal, la transformació del contraban en la compravenda d'alcohol, tabac i sexe al Pertús...

«Podria continuar desfilant vides, hi ha moltes capes d'història a la frontera, recórrer-la ha estat d'alguna manera com transitar per una pel·lícula, un viat-

ge en el temps desvetllant capes i capes», assegura l'artista. «A les fronteres es visualitzen els drames i les contradiccions del nostre món, així com la hipocresia i petitesa dels poders polítics i econòmics. Però mirant d'un altre punt de vista i pensant en els Pirineus, els ports de muntanya han tingut també la funció de pas de persones, bestiar i mercaderies; la frontera sempre ha estat lloc de trobada, intercanvi i compartició. Volent, la frontera podria ser mestissatge i no exclusió».

REFUGIATS EN LA TEMPESTA

El catorzè dia de travessa, baixant des del Pla de les Maçanes per un bosc fora de sender, es veuen atrapats per la tempesta. Completament xops, entre esbarzers i mala herba, aconsegueixen trobar refugi a

CONTINUA A LA PÀGINA 4

R

FOTOS:

5. La muga 476 és al Prat de Rigolisa, a Puigcerdà.

CAYETANO MARTÍNEZ

6. La fita fronterera 512, a Setcases.

CAYETANO MARTÍNEZ

7. Situada al Coll de Finestrelles, a Queralbs, des de la muga 507 hi ha una vista espectacular.

CAYETANO MARTÍNEZ

8. Marco Noris nedant amb el material de pintura per accedir a la Cova Foradada, a Portbou, on hi ha l'última fita fronterera, la 602.

ÀLES NOGUERAS

9. L'artista italià pintant una de les seves obres, amb el mar als peus. JORDI MARTÍNEZ-VILALTA

MARCO NORIS

10. A l'interior de la Cova Foradada, en plena creació d'una pintura.

MARCO NORIS

11. La muga fronterera 577, al Pertús, usada com a part del mur d'un jardí. MARCO NORIS

MARCO NORIS

12. La frontera en ple nucli urbà al barri dels Límits, a la Jonquera; la fita 575 es troba en una columna on figura la data del 1764 i escuts d'armes.

MARCO NORIS

VE DE LA PÀGINA 3

les ruïnes de l'Hostal de la Muga, un tètric edifici que transpira història per cada pedra. Allà, entre runes, estenen la roba i improvisen una foguera.

«Tot d'una, per poques hores, ens vam tornar refugiats, en el sentit més pur; sense mòbil ni GPS, completament aïllats, la realitat ens obliga a la posada en escena del que estàvem homenatjant. Aquell dia vam creuar la frontera entre el salvatge i el civilitzat. Mons paral·lels a pocs quilòmetres que no arriben mai a tocar-se. Malgrat tot el que faci l'ésser humà per intentar protegir-se, el salvatge segueix molt proper, el portem a dins».

L'experiència suposa a més un veritable màster de muntanyisme per a Noris, que surt de Barcelona sense ni tan sols saber posar-se la motxilla i arriba l'últim dia guiant un petit grup en la tempesta. Les vaques, sempre tan quietes i tranquil·les, resulten un gran exemple en els moments més difícils. «Si-gues vaca», es diu a ell mateix l'artista. «Si poden elles, per què tu no?». Gairebé al final del recorregut, Noris troba un queixal de vaca que li sembla un gran premi d'aprenentatge. Des de llavors el tindrà a la seva taula d'estudi perquè no se n'oblidi: «Si-gues vaca, Marco, sigues vaca».

«Va ser un procés de despreniment, renúncia i transformació. Vaig sortir de Barcelona el dia de l'atemptat (17 d'agost de 2017), amb molt d'estrès i dolor; vaig abandonar la meua identitat per les crestes de Núria, em vaig tornar muntanya i frontera, em vaig transformar en el terreny que estava trepitjant i vaig arribar al mar en silenci». El viatge es converteix en un camí interior. «Hi ha moltes fronteres, una per cada lloc i una per cada persona que la creua; el concepte de frontera és ampli com cadascuna d'elles, no puc canviar una cosa canviant, però vaig poder en-

riquir la meua idea d'ella, donar-li una cara més, la meua».

Arribat al final del recorregut, encara falta la més difícil de les mugues per retratar. La que es troba a la cova Foradada. Noris decideix fer el viatge en vaixell, únic mitjà d'accés. Allà, sense dubtar-ho, es llança a l'aigua i hi entra nedant, carregant el material per pintar en una taula de natació. Ja a la cova, sobre una roca, tremolant pel vent fred de la tramuntana, pinta l'última muga del viatge.

El camí, recorregut l'estiu de 2017, va donar el seu fruit: un total de 212 quadres, dels quals 82 són olis, 9 tècniques mixtes i 121 dibuixos. Ja han estat exposats al Museu Memorial de l'Exili (Mume) de la Jonquera i continuen en el present el seu periple en mostres i exposicions. Marco Noris prepara una publicació produïda per La Capella, Institut de Cultura de Barcelona, publicació que serà presentada

a l'abril juntament amb les peces realitzades en el camí.

ATRET PER LA FRONTERA

Per a Cayetano Martínez (Girona, 1969) tot va començar l'estiu de 2013, quan es trobava a la platja llegint un llibre sobre el poble de Portbou. Entre les seves pàgines, li va despertar la curiositat una fotografia d'un enigmàtic número sota una creu, gravats en una gran pedra de la muntanya sota la qual es trobava en aquell moment. Van resultar ser unes marques que formen part de l'atermament de la frontera hispanofrancesa, des del mar Mediterrani fins al mar Cantàbric, segons el Tractat dels Pirineus de 1659.

En aquelles dates, Martínez realitzava excursions periòdiques per la frontera, pel que va decidir localitzar i fotografiar totes les mugues que apareixien en el llibre, corresponents al municipi de Portbou, del qual ja coneixia tota la costa, però no així la seva muntanya. El que va seguir es va convertir gairebé en una mania, hi havia alguna cosa de la frontera que l'atreia i que tenia a veure, alhora, amb una recerca personal.

Mentre fa camí al caminar, descobreix que l'empresa tot just iniciada no serà tan grata com imagina, ja que a la Frontera li sembla bé abandonar de tant en tant el camí marcat per l'home, per seguir els seus propis camins. Per localitzar totes les fites frontereres que li faltaven no n'hi hauria prou amb avançar seguint les indicacions de les rutes locals. Necessitaria examinar al detall la cartografia, investigar a la xarxa de xarxes, explorar arduos senders *in situ* i sobretot caminar durant jornades senceres, sota condicions adverses com la calor extrema, el dur fred dels Pirineus a l'hivern, o sent castigat per la tramuntana, les ràfegues de vent huracanats que no volen saber res ni amb estacions ni amb fronteres.

8

9

10

11

12

Algunes mugues frontereres es trobaven, en aquell temps, a l'abric de les mirades foranes, ocultes rere una espessa capa d'esbaraca i ortigues, o enterrades sota una manta de fullaraca, ja ben entrada la tardor. No van ser poques les jornades de derrota, en què tornava a casa sense haver trobat res. Però al final l'empresa no va ser en va.

Quan va completar la totalitat de les fites frontereres situades al terme municipal de Portbou va continuar amb les de Colera, després les de Rabós, i així fins a completar tota la comarca de l'Alt Empordà, i després va prosseguir cap a la Garrotxa i el Ripollès, fins a finalitzar amb tota la frontera de Girona a la comarca de la Cerdanya.

Aquesta fascinació per les fronteres, que va començar com una simple excursió per l'Albera, va acabar convertint-se, segons Cayetano Martínez, en el seu personal «camí de Santiago». Per cada muga hi havia un camí a recórrer, una foto que es convertia en molt més que un trofeu, un periple interior de reflexió i coneixement. El pas següent va ser bolcar el resultat de tota la feina que havia portat a terme en una pàgina web, www.mojonesdelospirineos.com, que avui en dia es pot visitar i que conté les fotografies i localització de cadascuna de les mugues registrades, al marge d'altra informació relacionada.

MUGUES IMPOSSIBLES

La de més difícil accés és sens dubte la 542, situada al llit del Riu Major, en un lloc conegut com l'Era de les Mongetes, a Albanyà. L'itinerari per arribar-hi és molt emboscats i perdedor. «Quan em disposava a localitzar-la no posseïa cap aparell tipus GPS, de manera que vaig haver de sol·licitar la inestimable ajuda de Serge Poncet i Jean Iglesias, dos grans experts en les mugues», comenta Martínez.

«Hi ha diverses fites que em van costar de localitzar, sobretot perquè al principi anava amb el plànol imprès en paper i no tenia les facilitats que hi ha ara per situar-te en un punt geogràfic. Recordo per exemple la 596, situada al Coll de Tarabaus (Portbou), que en haver-se esborrat la pintura blanca quedava molt camuflada amb l'entorn. Vaig haver d'anar fins a tres vegades per trobar-la. La 543, a la Collada d'en Proi (Albanyà), també em va costar força, així com la 481, en trobar-se dins d'una propietat privada i en un lloc envaït per la vegetació. La 467/1 va ser particularment difícil de localitzar en trobar-se literalment enterrada en un camp d'ortigues, al costat de la via del tren de Barcelona a Tor de Querol, a Puigcerdà».

Per Martínez va ser un moment especial poder arribar a veure en persona la muga 602, situada a l'interior de la Cova Foradada, a Portbou. «Coneixia gent que hi havia accedit per mar, per terra és pràcticament impossible, amb l'ajuda d'una barca o remant en una piragua. Jo em vaig acostar tot el que vaig poder per terra, i després em vaig llençar a l'aigua i vaig anar nedant fins arribar-hi. La sorpresa va ser quan vaig treure la meva càmera de fotos, que portava molt protegida -o això creia jo- i estava completament xopa, de manera que no dispo de cap foto d'aquesta muga, de moment...».

Quin sentit té posar una fita a l'interior d'una cova inaccessible, com és la Foradada? Martínez ho explica en el desacord per decidir on acabaria la frontera pel costat de la Mediterrània. Al final es va decidir col·locar l'últim fita a l'interior d'aquesta cova amb dues entrades, de manera que s'hi pot accedir, per exemple, pel costat espanyol i sortir pel francès, o viceversa.

A dia d'avui no hi ha fites «tramposes», segons assenyala l'expert, ja que la seva situació està perfectament controlada, tant per les autoritats espanyoles com per les franceses, mitjançant els mitjans més moderns de geolocalització. «Una altra cosa és que antany hi hagués algun canvi de posició de fites, amb nocturnitat i traïdoria, per obtenir amb això una mica més de terreny per a un ús propi».

«El que sí que hi ha són les excepcions en el Tractat dels Pirineus. La frontera hauria de passar per l'eix dels Pirineus però això no és així en alguns casos, com ara el poble de Costoja, el Santuari de la Mare de Déu de les Salines, el Fort de Bellaguarda... El més clar exemple d'aquestes excepcions és la Vall d'Aran, que és espanyola malgrat estar situada a la cara nord dels Pirineus». Curioses són també les mugues que es troben al mig del poble d'Els Límits, al qual separen en dos: el barri dels Límits, pertanyent al municipi de la Jonquera, i el poble del Pertús formen un sol nucli urbà. Es pot, per exemple, aparcar el cotxe en territori francès i baixar del mateix en territori espanyol.

Algunes mugues es troben en llocs històrics rellevants, com la del Coll de Panissars, punt d'unió entre la Via Domitia, que creuava la Gàl·lia fins arribar a Roma, i la Via Augusta, que creuava la Hispània fins a la llunyana Cadis (Gades). Allà s'hi tronba una de les mugues més antigues, una piràmide del 1764.

Quan Marco Noris es va proposar el projecte de retratar cada fita, Cayetano Martínez li va resultar una ajuda indispensable per recórrer el camí. Ningú com ell coneixia amb tanta precisió la localització de cadascuna.

El camí de les mugues, que va començar com una curiositat, es va convertir amb el temps en tota una experiència personal. «Si alguna cosa ha après durant aquest llarg recorregut, en el qual he trobat a grans amics com Serge, Eef, Jean, Charles, Josette, Alain-Pierre, Marc, Joan, és que la frontera que abans ens separava ara ens acosta», postil·lava Cayetano Martínez al final de l'entrevista. ▀

R

18 de marzo de 2018

Dominical (Diari de Girona)

Reportaje: Dos miradas en la frontera

TEXTO MATÍAS CROWDER

Dos miradas en la frontera

Cayetano Martínez ha fotografiado y documentado todos los mojones de la frontera entre España y Francia que hay en las comarcas gerundenses; Marco Noris ha convertido estas marcas en el material de base de su proyecto artístico.

Guiados por el ansia de conocimiento o impulsados por el deseo de expresar a través del arte la fusión de historia y paisaje, caminos paralelos llevan a Marco Noris y Cayetano Martínez a recorrer los mojones de la misma frontera, la de los Pirineos en las comarcas gerundenses. Marcas fronterizas que recorren sus picos, penetran en sus bosques y figuran hasta la más perdida e inexorable cueva.

Rastrear los mojones no es tarea fácil. Para los protagonistas de este reportaje, será una lucha contra las condiciones adversas de un paisaje único, el Pirineo gerundense, y un camino interior que los cambiará como personas. Contienda que los sumerge en una verdadera aventura tras su pista.

Al lado de viejos búnkeres, en medio de pueblos fronterizos, o enterrada bajo la maleza, la piedra de los hitos fronterizos, con el paso de las décadas, es testigo de batallas, del paso de las tropas republicanas que huían del franquismo, de la historia del exilio de miles de refugiados. La frontera pronto se vuelve inmaterial, cargada de leyendas que se perpetúan en el tiempo. Marco Noris y Cayetano Martínez recorrerán los caminos uniendo mojones y reformulando la realidad de la frontera.

ARTE EN LA FRONTERA

La experiencia será intensa, físicamente dura. Aspereza que empezaría para el artista italiano, residente en Barcelona, Marco Noris (Bérgamo, 1971), en la misma organización del proyecto. No se trata solo de planear una travesía por la montaña (de Andorra a Portbou, en su caso), con sus problemas de avituallamiento, también se trata de hacer posible la creación de 200 pequeñas pinturas al óleo —técnica que necesitaba días de secado—, y hacerlo siguiendo pautas que no se pueden controlar, como el lugar y el momento en el que pintarlas. Resolver el transporte y el apoyo, reducir el peso y el volumen, limitando al mínimo la intervención del exterior, para que la experiencia no pierda el sentido, será esencial para el inicio de la aventura.

La idea que guía a Noris es la continuación de un trabajo sobre el tema de la memoria histórica, exilio y migraciones, en que ya usaba el paisaje como escenario y como frontera, como lugar de paso entre la realidad física y emocional. Homenaje a la vez hacia los inmigrantes que cruzaron y siguen cruzando fronteras en busca de una vida mejor o por la misma necesidad de sobrevivir. Casi 300 kilómetros de frontera es toda una peregrinación desde las alturas hasta el mar, en que el artista se convierte en *tabula rasa*.

Ya en la frontera, el ritmo de trabajo es tan intenso que Marco Noris necesita combinar la pintura con el dibujo para conseguir respetar el calendario que se ha marcado. El trayecto está programado al detalle para las condiciones logísticas. Le acompaña Amaranta Amati, guía de

montaña que le ayuda en la planificación del recorrido, organizando el calendario y la comida. Comen poco, lo que pueden llevar con ellos, frutos secos, pasta y arroces deshidratados. Duermen a la intemperie allí donde llegan antes de que se haga de noche; también pernoctan unos días en un camping de Puigcerdà, pasan unas noches en pensiones del Pertús y Portbou, y cuatro noches en refugios.

Siguen la línea de la frontera, a menudo por pequeños senderos o fuera de ellos; se cruzan con muy poca gente. Solo las especies de animales les hacen compañía: muflones, marmotas, zorros, corzos, jabalíes, cabras, ovejas, vacas... La travesía permite recorrer una gran variedad de terrenos, atravesar pequeños senderos, pistas forestales y costas abruptas. Cruzan campos, suben altas montañas y recorren muchos bosques, hayedos, pinares, matorrales, robledales.

La frontera por la cual transcurren está empapada de historia. La de centenares de miles de personas huyendo de la barbarie fascista, como el sufrimiento en los campos de concentración de Argelès y Ribesaltes. La niña sin pierna del monumento en la Vajol, la historia romana en sus vestigios en el Pertús y Costoja. El final dramático de Walter Benjamin en Portbou y las trazas de rituales paganos y fábulas de l'Alt Empordà. Los cantos antifascistas de los supervivientes de la Brigada Mixta N.143 en Bourg-Madame, la emboscada franquista a unos maquis en el Pla de Collants. La historia de Quico Sabaté y su ruta por el Hostal de la Muga. Los antiguos oficios, la desaparición de la cultura rural y la aparición del turismo invernal, la transformación del contrabando en la compraventa de alcohol, tabaco y sexo en el Pertús...

«Podría continuar describiendo vidas, hay muchas capas de historia en la frontera, recorrerla ha sido de alguna manera como transitar por una película, un viaje en el tiempo desvelando capas y capas», asegura el artista. «En las fronteras se visualizan los dramas y las contradicciones de nuestro mundo, así como la hipocresía y pequeñez de los poderes políticos y económicos. Pero mirando con otro punto de vista y pensando en los Pirineos, los puertos de montaña han tenido también la función de paso de personas, ganado y mercancías; la frontera siempre ha sido lugar de encuentro, intercambio y colaboración. Queriendo, la frontera podría ser mestizaje y no exclusión».

REFUGIADOS EN LA TORMENTA

El decimocuarto día de travesía, bajando desde el Pla de les Maçanes por un bosque fuera de sendero, se ven atrapados por la tormenta. Completamente empapados, entre zarzas y maleza, consiguen encontrar refugio en las ruinas del Hostal de la Muga, un tétrico edificio que transpira historia por cada piedra. Allí, entre escombros, tienden la ropa e improvisan una hoguera.

«De repente, durante unas pocas horas, nos convertimos en refugiados, en el sentido más puro, sin móvil ni GPS, completamente aislados, la realidad nos obliga a la puesta en escena de lo que estábamos homenajeando. Aquel día cruzamos la frontera entre lo salvaje y lo civilizado. Mundos paralelos a pocos kilómetros que no llegan nunca a tocarse. A pesar de todo lo que haga el ser humano para intentar protegerse, lo salvaje sigue muy cercano, lo llevamos dentro».

La experiencia supone además un verdadero máster de montañismo para Noris, que sale de Barcelona sin ni siquiera saberse poner la mochila y llega al último día guiando a un pequeño grupo a través de la tormenta. Las vacas, siempre tan quietas y tranquilas, resultan un gran ejemplo en los momentos más difíciles. «Sé vaca», se dice a él mismo el artista. «Si pueden ellas, ¿por qué tú no?». Casi al final del recorrido, Noris encuentra una muela de vaca que le parece un gran premio de aprendizaje. Desde entonces lo tendrá en su mesa de estudio para que no se olvide: «Sé vaca, Marco, sé vaca».

«Fue un proceso de desprendimiento, renuncia y transformación. Salí de Barcelona el día del atentado (17 de agosto de 2017), con mucho estrés y dolor; abandoné mi identidad por las crestas de Núria, me convertí en montaña y frontera, me transformé en el terreno que estaba pisando y llegué al mar en silencio». El viaje se convierte en un camino interior. «Hay muchas fronteras, una por cada lugar y una por cada persona que la cruza; el concepto de frontera es amplio como cada una de ellas, no puedo cambiar una cosa cambiando, pero pude enriquecer mi idea de ella, darle una cara más, la mía».

Llegado al final del recorrido, todavía queda el más difícil de los mojones por retratar. El que se encuentra en la Cova Foradada. Noris decide hacer el viaje en barco, único medio de acceso. Allí, sin dudarle, se lanza al agua y entra nadando, cargando el material para pintar en una mesa de natación. Ya en la cueva, sobre una roca, temblando por el viento frío de la tramontana, pinta el último mojón del viaje.

El camino, recorrido el verano de 2017, dio su fruto: un total de 212 cuadros, de los cuales 82 son óleos, 9 técnicas mixtas y 121 dibujos. Ya han sido expuestos en el Museu Memorial de l'Exili (Mume) de La Jonquera y continúan en el presente su periplo en muestras y exposiciones. Marco Noris prepara una publicación producida por La Capella, Institut de Cultura de Barcelona, publicación que será presentada en abril junto con las piezas realizadas en el camino.

ATRAÍDO POR LA FRONTERA

Para Cayetano Martínez (Girona, 1969) todo comenzó el verano de 2013, cuando se encontraba en la playa leyendo un libro sobre el pueblo de Portbou. Entre sus páginas, le despertó la curiosidad una fotografía de un enigmático número bajo una cruz, grabados en una gran piedra de la montaña bajo la cual se encontraba en aquel momento. Resultaron ser unas marcas que forman parte del amojonamiento de la frontera hispanofrancesa, desde el mar Mediterráneo hasta el mar Cantábrico, según el Tratado de los Pirineo de 1659.

En aquellas fechas, Martínez realizaba excursiones periódicas por la Albera, por lo que decidió localizar y fotografiar todos los mojones que aparecían en el libro, correspondientes al municipio de Portbou, del cual ya conocía toda la costa, pero no así su montaña. Lo que siguió se convirtió casi en una manía, había algo de la frontera que lo atraía y que tenía que ver, a la vez, con una búsqueda personal.

Mientras hace camino al andar, descubre que la empresa apenas iniciada no será tan grata como imagina, puesto que a la Frontera le parece bien abandonar de vez en cuando el camino marcado por el hombre, para seguir sus propios derroteros. Para localizar todos los hitos fronterizos que le faltaban no bastaría con avanzar siguiendo las indicaciones de las rutas locales. Necesitaría examinar al detalle la cartografía, investigar en la red de redes, explorar arduos senderos *in situ* y sobre todo andar durante jornadas enteras, bajo condiciones adversas como el calor extremo, el duro frío de los Pirineos en invierno o siendo castigado por la tramontana, con unas ráfagas de viento huracanado que no quieren saber nada ni de estaciones ni de fronteras.

Algunos mojones fronterizos se encontraban, en aquella época, al abrigo de las miradas foráneas, ocultos tras una espesa capa de zarzas y ortigas, o enterrados bajo una manta de hojarasca, ya bien entrado el otoño. No fueron pocas las jornadas de derrota, en que volvía a casa sin haber encontrado nada. Pero al final la empresa no fue en vano.

Cuando completó la totalidad de los hitos fronterizos situados en el término municipal de Portbou continuó con los de Colera, después los de Rabós, y así hasta completar toda la

comarca del Alt Empordà, y después prosiguió hacia la Garrotxa y el Ripollès, hasta finalizar toda la frontera de Girona en la comarca de la Cerdaña.

Esta fascinación por la frontera, que empezó como una simple excursión por la Albera, acabó convirtiéndose, según Cayetano Martínez, en su personal «camino de Santiago». Para cada muga había un camino a recorrer, una foto que se convertía en mucho más que un trofeo, un periplo interior de reflexión y conocimiento. El paso siguiente fue volcar el resultado de todo el trabajo que había llevado a cabo en una página web, www.mojonesdelospirineos.com, que hoy en día se puede visitar y que contiene las fotografías y localización de cada uno de los mojones registrados, al margen de otra información relacionada.

MOJONES IMPOSIBLES

El de más difícil acceso es sin duda el 542, situado en el lecho del Riu Major, en un lugar conocido como la Era de les Mongetes, en Albanyà. El itinerario para llegar es muy emboscado y perdedor. «Cuando me disponía a localizarlo no poseía ningún aparato tipo GPS, de forma que tuve que solicitar la inestimable ayuda de Serge Poncet y Jean Iglesias, dos grandes expertos en mojones», comenta Martínez.

«Hay varios hitos que me costaron de localizar, sobre todo porque al principio iba con el plano imprimido en papel y no tenía las facilidades que hay ahora para situarte en un punto geográfico. Recuerdo por ejemplo el 596, situada en el Coll de Tarabaus (Portbou), que al haberse borrado la pintura blanca quedaba muy camuflado con el entorno. Tuve que ir hasta tres veces para encontrarlo. El 543, en la Collada d'en Proi (Albanyà), también me costó bastante, así como el 481, al encontrarse dentro de una propiedad privada y en un lugar invadido por la vegetación. El 467/1 fue particularmente difícil de localizar al encontrarse literalmente enterrado en un campo de ortigas, junto a la vía del tren de Barcelona a Tor de Querol, en Puigcerdà».

Para Martínez fue un momento especial poder llegar a ver en persona la muga 602, situada en el interior de la Cova Foradada, en Portbou. «Conocía gente que había accedido por mar, por tierra es prácticamente imposible, con la ayuda de una barca o remando en una piragua. Yo me acerqué todo lo que pude por tierra, y después me tiré al agua y fui nadando hasta llegar. La sorpresa fue cuando saqué mi cámara de fotos, que llevaba muy protegida —o eso creía yo— y estaba completamente empapada, de forma que no dispongo de ninguna foto de esta muga, de momento...».

¿Qué sentido tiene poner un hito en el interior de una cueva inaccesible, como es la Foradada? Martínez lo explica en el desacuerdo para decidir donde acabaría la frontera por el lado del Mediterráneo. Al final se decidió colocar el último hito en el interior de esta cueva con dos entradas, de forma que se puede acceder, por ejemplo, por el lado español y salir por el francés, o viceversa.

A día de hoy no hay mojones «tramposos», según señala el experto, puesto que su situación está perfectamente controlada, tanto por las autoridades españolas como por las francesas, mediante los medios más modernos de geolocalización. «Otra cosa es que antaño hubiera algún cambio de posición de hitos, con nocturnidad y alevosía, para obtener con esto algo más de terreno para un uso propio».

«Lo que sí que hay son las excepciones en el Tratado de los Pirineos. La frontera tendría que pasar por el eje de los Pirineos pero esto no es así en algunos casos, como por ejemplo el pueblo de Costoja, el Santuario de la Mare de Déu de les Salines, el Fuerte de Bellaguarda... El más claro ejemplo de estas excepciones es el Valle de Aran, que es español pese a estar

situado en la cara norte de los Pirineos». Curiosas son también las mugas que se encuentran en medio del núcleo urbano de El Pertús y el barrio de Els Límits, perteneciente al municipio de La Jonquera, al cual separan en dos. Se puede, por ejemplo, aparcar el coche en territorio francés y bajar del mismo en territorio español.

Algunos mojones se encuentran en lugares históricos relevantes, como el del Coll de Panissars, punto de unión entre la Via Domitia, que cruzaba la Gàlia hasta llegar a Roma, y la Via Augusta, que cruzaba la Hispania hasta la lejana Cádiz (Gades). Allí se encuentra uno de los mojones más antiguos, una pirámide de 1764. Cuando Marco Noris se propuso el proyecto de retratar cada hito, Cayetano Martínez le resultó de una ayuda indispensable para recorrer el camino. Nadie como él conocía con tanta precisión la localización de cada uno.

El camino de los mojones, que empezó como una curiosidad, se convirtió con el tiempo en toda una experiencia personal. «Si algo he aprendido durante este largo recorrido, en el cual he encontrado grandes amigos como Serge, Eef, Jean, Charles, Josette, Alain-Pierre, Marc, Joan, es que la frontera que antes nos separaba ahora nos acerca», apostilla Cayetano Martínez al final de la entrevista.